

ních řádech súčastněných států, k ekvitě, k používání analogie a k řešení otázek souvislých s postupným vývojem norem mezinárodního práva. Druhá kapitola věnována jest poměru mezinárodního obecného i smluvního práva k právu jednotlivých zemí a platnosti práva jednotlivých zemí před soudy mezinárodními. Třetí kapitola pojednává o subjektech mezinárodního práva a to o všeobecném právním postavení jednotlivých států (neodvislost, územní svrchovanost, její výkon i povinnosti s ní spojené, suverenita se zřetelem k smlouvám) i zvláštních útvarů státních (státy spolkové a pod., státy odvislé). V kapitole čtvrté obsaženy jsou výtahy z judikatury o státní příslušnosti (dvojitý stát, občanství, ochrana státních příslušníků, průkaz stát. občanství, postavení osob právnických). Kapitola pátá věnována jest náležům vztahujícím se k území státnímu, jeho nabytí, ohraničení, zatížení služebnostmi, condominiumu a sporům územním. V kapitole šesté shromážděna jest látka týkající se rozsahu státní moci, práva cizozemců a úpravy těchto otázek, pokud jde o širé moře. Sedmá kapitola pojednává o zahraničních vztazích a zastupitelstvech států, osmá věnována jednostranným aktům státním (na př. notifikace opatření, k němuž není zapotřebí mezinárodní dohody, jiným státům). Další kapitola týká se mezinárodních smluv, jejich ratifikace, provádění a působnosti, doložky o největších výhodách, právního postavení jednotlivců, suspense smluv po dobu války, pojmu vyšší moci a zániku práv ze smluv plynoucích. V desáté kapitole jsou uvedeny všeobecné zásady výkladu smluv mezinárodních, zásady užitě pro výklad slovních výrazů i pro speciální jednotlivé smlouvy. Kapitola jedenáctá věnována jest náležům o porušení práva mezinárodního a ručení států. Konečně kapitola dvanáctá uzavírající oddíl o právu materiálním obsahuje nálezy, které se vztahují k válce a neutralitě.

Druhý díl jest věnován mezinárodnímu smírčímu soudnictví. Ve čtyřech kapitolách označených číslicemi XIII až XVI zpracovány jsou nálezy stálého smírčího dvoru týkající se základů mezinárodního smírčího soudnictví vůbec, jeho příslušnosti, řízení před ním a nalézání práva.

Konečně v dodatku připojeno jest 19 speciálních mezinárodních dohod o předložení konkrétních sporných případů soudu rozhodčímu.

Fontes Iuris Gentium plní i v tomto svazku svůj program: soustavně a přehledně zpracovati nesmírný materiál obsahující platné právo mezinárodní a tím umožniti rychlou orientaci. Důsledná soustavnost rozdělení látky i vzorná knižní úprava staly se již trvalou předností vědeckých velikých příruček v Německu vydávaných.

Ma.

JAN MERTL: POLITICKÉ STRANY, JEJICH ZÁKLADY A TYPY V DNEŠNÍM SVĚTĚ. Sociologické knihovny větší řady svazek IV. Nákladem »Orbis«, tiskařské, nakladatelské a novinářské společnosti akciové v Praze 1931. Stran XVI + 259 za Kč 45.—.

Politická strana je podle Mertla především společenskou organizací. Jejím základním účelem je úsilí o účast na politické moci. Kromě toho sleduje strana své cíle speciální, k jichž dosažení má jí právě pomoci politická moc. Poměr mezi politickými stranami a státem je velmi těsný. Můžeme přímo říci, že strany vykonávají určitou funkci státu a to funkci organizátora veřejného mínění při tvoření státní moci. Účast na politické moci ve státě, nebo úsilí o tuto účast jest společným znakem všech politických stran a proto ji možno pokládati za hlavní znak politického stranictví, jímž se odlišuje od jiných politických organizací. Politické strany vykonávají v dnešním státě nesmírně významnou funkci organizátora politického veřejného mínění. Ačkoliv politické stranictví vzniká jako důsledek demokratického parlamentarismu, přerůstá touto svou funkcí parlamentarismus a podržuje svůj význam pro mocenskou složku státního aparátu i v zemích s nedemokratickou státní formou (v diktatuře). Masovou povahou moderního státu jest určována i masová povaha moderního politického stranictví. Pro její vytvoření mělo podstatný význam zdemokratisování parlamentu. Teprve zdemokratisováním parlamentu nabývá stranictví nového funkčního významu, neboť nebývalým rozšířením voličské základny nastává nutnost organizačně zvládnout obrovské masy voličů a také roztřídit různorodé členy parlamentu v pevnější skupiny, jež by mezi sebou mohly uzavíratí politické kompromisy. Bez orga-

nisovaných skupin, jež by roztrídily různotvárnou masu »politického národa« v demokratickém parlamentu i mimo něj, zdá se fungování parlamentu zcela nemožné. Tím nabývá politické stranictví významu státní nezbytnosti. Svým významem přerůstá i význam parlamentu, který se narmoze stává pouhou fasádou vlastního politického dění, jež se odehrává ve stranách a v mezistranických zápasech. Politické stranictví vzniká jako organizační součástka parlamentarismu, ale jeho sociální význam a vlastnosti jeho struktury se vyvíjejí samostatně vzhledem k jeho organizační funkci nejen uvnitř parlamentu, nýbrž v rámci celého státního zřízení. Při tom však podržuje stranictví i v zemích, v nichž neexistuje parlamentarismus, některé vlastnosti, jež upomínají na jeho parlamentní původ, zejména územní základnu, na níž je stranictví organizačně vybudováno.

Poněvadž teprve demokratisací parlamentu nabývá dnešní stranictví povahu masové organizace, jež jest jedním z jeho nejtypičtějších znaků, osvětluje Mertl krátce s hlediska empirické sociologie pojem demokracie. Demokracii pokládá za společenskou, zejména politickou ideologii, založenou na základních zásadách totožnosti, svobody, rovnosti a většiny. Demokracie je společenský, zejména politický ideál, který je stejně jako každý jiný politický ideál vědecky nedokázatelný. Ideologičnost a vědecká neodůvodněnost demokratických zásad neoslabuje jejich působivost ve společenském životě. Naopak, teprve tím, že se tyto představy staly bojovnými hesly, jež jsou pro věřící naplněny silnými citovými přízvuky, nastal boj o demokracii a tím i to které vítězství demokracie. Demokratická ideologie, nesená silnou vírou svých přívrženců, přestoupila takto z oblasti pouhé ideologie do sféry realizace a stala se jedním z nejsilnějších organizačních principů moderního státu. Demokracie není již pouhou ideologií, nýbrž zároveň i základním organizačním principem, určujícím povahu struktury celé řady dnešních států. Pojem demokracie ve smyslu sociologickém má podle Mertla v podstatě trojí význam. Rozumí se jím: 1. mnohotvárná, společenská, zejména politická ideologie, vybudovaná na zásadách totožnosti vládnoucích s ovládanými, svobody, rovnosti a majority; 2. soustava organizačních principů, užitých větší nebo menší měrou v organizaci téměř všech moderních států a 3. bohatý sociální proud, ovlivňující život dnešní společnosti, který se stal předpokladem úspěchů demokratické ideologie. Současná politická demokracie jest funkcionálně spjata se současným stavem moderního kapitalismu, čím ovšem nemá být tvrzeno, že by demokracie byla od kapitalismu neoddělitelná. V životě politických stran, stejně jako v celém politickém životě, hrají velmi významnou úlohu politické ideologie. Již tím, že strany organisují veřejné mínění, nabývají v nich ideologie důležitého významu. Nejsou obsaženy pouze v programech a jiných psaných projevech stranického života, nýbrž prostupují celé stranicko-politické myšlení, určují do značné míry činnost stran a tvoří duchovní základnu celé jejich existence. Politickou ideologií nazývá Mertl každou teorii o společenském životě, která se zabývá sociální skutečností pod zorným úhlem nějakého politického ideálu a vědomě či nevědomě skresluje tuto skutečnost, aby dokázala absolutní správnost a oprávněnost ideálu. Naproti tomu idea je hodnotící představa nějakého zlepšení v budoucnosti a utopie je soustavou představ o budoucnosti, konstruovanou bez ohledu na danou sociální skutečnost. Ideologie je, obrazně řečeno, promítnutím ideje do minulosti a přítomnosti. »Tragika marxismu, plně pochopená teprve současnou německou sociologií, spočívá v tom, že také marxismus, právě tak jako národohospodářské a sociální teorie jeho odpůrců, jest sám ideologií par excellence. Nevznikal jako čisté vědecké poznání sociální skutečnosti, nýbrž jako opora praktických politických cílů třídního boje proletariátu« (str. 31). Ideologické myšlení je jednou z forem myšlení politického a nikoli vědeckého. Myšlení ideologa je stejně jako myšlení praktického politika určováno jeho politickým ideálem. Ideolog nepojímá do své teorie sociální skutečnost v jejím barvitěm a komplikovaněm celku, nýbrž konstruuje podle svého ideálu její obraz jednostranně pojatý. Působivost ideologií, jejich sociální platnost, spočívá zejména v těchto jejich vlastnostech: 1. ideologie musí vystupovati jako nauka vědecká, která nepředvídá libovolně budoucnost, nýbrž vykládá určitým způsobem minulý a současný společenský život; 2. ideál obsažený v ideologických výkladech musí navazovati na nejživotnější zájmy společenské skupiny (národa, třídy, zájmové

skupiny a p.), pro niž se má ideologie stát životním křelem; 3. současná ideologie musí být ve své podstatě dostatečnou měrou prostá a jednoduše přímočará, aby zpopularisováním mohla být zpřístupněna těm vrstvám společnosti, pro něž je ideově určena; 4. k plné působivosti ve společenském životě ideologie potřebuje, aby její pravdy měly ráz pravd absolutních.

Vymeziv si takto základní pojmy přistupuje Mertl k teorii o rozdělení a vzniku stran, v níž probírá kriticky bohatou literaturu, a pak k systémům politického stranictví. Podle něho možno v dnešním politickém stranictví rozlišovat tyto čtyři základní typy stranického rozvrstvení, neboli čtyři systémy politického stranictví: 1. systém stran programových; 2. systém dvou stran (two—parties system); 3. systém stran, v němž základním rozlišujícím prvkem jest osobnost vůdce (strany osobnostní) a 4. systém vlády jediné strany (strana za diktatury). Mertl ovšem ihned upozorňuje, že těmto »čistým typům« neodpovídá ve skutečnosti úplně a beze zbytku žádný individuální případ, že jsou to pouze nástroje, jež nám mají usnadnit porozumění složitému sociálnímu jevu. Jako typ stranictví programového uvádí Německo a Československo, jako nejčistší typ dvoustranného systému Spojené státy severoamerické, nejúplnější rozvrstvení politických stran podle vůdců Japonsko a nejčistší typ vládnoucí strany za diktatury vládu komunistické strany v SSSR; stranictví ve Francii má jednak povahu stranictví založeného na osobnostech vůdců, jednak stranictví, opřené o rozdíly programové.

Programové stranictví se vyznačuje tím, že program je v něm základní stranotvorný prvek, podle něhož strany vznikají a zanikají. Při tom se rozumí skutečným programem požadavky, jež uplatňují strany v politickém boji zastávající určité skupinové zájmy, nebo světový názor (na př. požadavky katolické církve, nebo liberální obchodní politika a pod.); program pravý má být podle svého určení souhrnnou formulací hlavních zásad, jimiž se politika té či oné strany řídí a bude řídit. Psané programy stran jsou jakousi kvasivědeckou analýsou poměrů, z nichž požadavky strany mají vyplývat jako logické závěry. Programy jsou skládány a přijímány oficiálními orgány strany a jednání proti jejich duchu je pokládáno za porušení stranické disciplíny. Tím se vytváří v zemích programového systému politická kontinuita, která i když je v praxi často porušována, přece jenom dává politice strany jednotný ráz, podle něhož můžeme tuto stranu charakterisovat. V zemích programového systému je program jakousi ústavou strany; psaný program je jakousi sbírkou hlavních zásad její politiky, je tedy vybudován na určitých politických principech, které strana hlásá. Podle toho, o jaký druh politických otázek jde, můžeme podle Mertla rozdělit programové principy na pět základních kategorií: 1. principy hospodářsko-sociální, 2. principy nacionální, 3. náboženské, 4. ústavní, 5. časové seskupení. »Ze všech těchto principů, podle nichž se rozrůzňují politické strany, jsou v dnešní době nejdůležitější principy hospodářsko-sociální. Jsou ve většině států programového systému vlastním základem pro běžné rozlišování politické »pravice a levice« a pro podobná nepřesná dělítka, jako konservatismus — pokrokovost« (str. 96).

Pokud jde o principy hospodářsko-sociální, je nejstarším z nich rozpor mezi konservatismem a liberalismem, po světové válce má největší význam protiklad stran socialistických a nesocialistických, třetím stranotvorným principem je agrarismus. Podle Mertla jsou socialistické strany nejtypičtějším programovými stranami. Kromě třídního podkladu socialistického hnutí, vytvořeného obdobnou mezinárodní situací kapitalistického řádu, můžeme pokládati za hlavní příčinu organizační a programové pevnosti socialistických stran především masovou povahu tohoto hnutí; socialistické strany jsou ve většině případů vzorným příkladem masových stran. Pevnost a stabilita socialistického stranictví je založena na těsném styku mezi stranami a odborovými organizacemi, v nichž socialistické strany nacházejí pevnou oporu organizační, ideovou i finanční. Pokud jde o agrarismus, představuje nám typ stran agrárních stranictví založené výhradně na hospodářských a sociálních zájmech určité společenské vrstvy, která své stavovské uvědomení přenesla z organizací odborových na půdu politického života; k tomuto politicky stavovskému uvědomení dochází teprve pod tlakem hnutí socialistického

a napodobou, vyvolanou politickými úspěchy masových socialistických stran. Oproti hnutí socialistickému zůstává agrární hnutí omezeno jen na některá území, je povahy lokální, čehož nejlepším dokladem jsou velké potíže, s nimiž se setkávají pokusy o vytvoření agrární internacionály po vzoru internacionál socialistických. Další příčinou dnešní lokální omezenosti agrárního hnutí je podle Mertla jistě i jeho ideologická a politická nevyspělost: agrarismus je dosud v otázkách ne hospodářských nejasný a nejednotný, nepropracovaný je zejména jeho poměr k problémům nacionalismu a internacionalismu, nejasná jest dosud agrární idea svérázné kultury venkova, která v programech agrárních stran bývá stavěna v opozici proti zkaženosti (event. parazitství) měst. Třetí hlavní příčinou lokální omezenosti a všech obtíží politického sjednocování na podkladě agrární ideologie jest nestejnost životní situace venkovského obyvatelstva, která je překážkou politického sjednocení na podkladě stavovském. »Síla agrarismu spočívá především v tom, že toto hnutí váže své příslušníky nejen zájmovou politikou na půdě státu, nýbrž uspokojováním jejich místních, začasť i osobních hospodářských zájmů. Ve smyslu těchto malých, lokálních zájmů tvoří vesnice skutečně těsnější jednotu než město« (str. 109).

Z principů ne hospodářských tvoří nacionalismus jakožto sebeuvědomovací proces určité společnosti na podkladě některých objektivních skutečností velmi důležitou složku v dnešním stranicko-politickém rozvrstvení. V evropských zemích programového systému, v nichž se vyskytují nacionalistické politické strany, můžeme podle Mertla rozlišovati především tři různé typy nacionalismu: 1. nacionalismus národa vládnoucího, 2. autonomistické hnutí většinových národů ve státech národnostně složených, 3. autonomismus a nacionalismus národnostních menšin. Nacionalismus národa vládnoucího je jednou z nejdůležitějších složek politického rozvrstvení v zemích, kde světová válka vyvolala změny státních hranic. Nacionalismus národa vládnoucího stal se jak z důvodů ideologických tak i vzhledem k sociální struktuře vládnoucích vrstev konservativní složkou stranického rozvrstvení. Přesto však i dnes má původní liberálně demokratický nacionalismus význam a to v ideologii »demokraticko-pokrokových« stran. U nás je na př. ideologicky reprezentován Masarykovými a Benešovými názory na národ a národní hnutí. V stranicko-politickém rozvrstvení hraje však tento typ nacionalismu nesrovnatelně menší úlohu, než nacionalismus konservativního typu. Nacionalní ideologie má pro sociálně konservativní strany v zemích programového systému zcela mimořádný význam. Umožňuje jim organisování velkých mas voličstva na podkladě nacionální ideje, která vidí v národu organický celek, jenž má společné snahy a zájmy. V období všeobecného hlasovacího práva nebyly by strany, jež hájí hospodářské zájmy vrstev kapitálově silných, vůbec zastoupeny v zákonodárných sborech, kdyby neměly možnost získati veliké masy voličstva na podkladě »všenárodní« ideologie. »Není výrokem politického zaujetí, řekneme-li, že pro strany sociálně konservativní je nacionální ideologie programovým pláštíkem, který kryje skutečné hospodářské zájmy, jež tyto strany zastávají; pláštíkem ovšem vysoce důležitým, bez něhož by se v době všeobecného hlasovacího práva v zemích programového systému téměř neobešly« (str. 116). Ze všech náboženských principů jedině katolicismus tvoří v dnešním stranicko-politickém rozvrstvení některých států významnou složku. Politické strany založené na principu katolicismu, mají za úkol zabezpečiti politické zájmy organisace náboženské — katolické církve, jsou jejími exponenty. Katolicismus jako stranotvorný princip, je podobně jako nacionalismus, principem »všenárodní« povahy; bývá spojován zejména s ideami hospodářské a sociální reformy, kriticky přejatými z ideí socialistických. Z historických tradic katolicismu je pochopitelné, že v zemích, kde monarchismus je dosud živou politickou realitou, tvoří katolicismus jeho důležitou oporu. V celku možno říci podle Mertla, že se katolicismus jako stranotvorný princip, podobně jako nacionalismus, přizpůsobuje hospodářské-politické situaci různých států. Již tím, že je to princip kulturně konservativní, stává se oporou hospodářsko-sociálního konservatismu. Náboženská universalnost přivádí pod jeho prapor příslušníky nejrůznějších společenských vrstev, čímž jest určován »všenárodní« charakter katolických stran. Sociální nestejnorodost přívrženců je také z nejdůležitějších příčin vnitřních roztržek uvnitř těchto stran.

Stejně zajímavě a podrobně jako typ stran programových líčí Mertl i typy ostatní. Pokud jde o typ dvoustranný, s nímž se setkáváme v zemích anglosaských, dlužno spatřovati jeho základnu v organizační potřebě demokratického vládního systému postavití proti skupině vládní skupinu opoziční. Základním předpokladem vývoje anglického stranictví byl staletý tradicionalismus anglického veřejného mínění a sociální homogennost vrstev, které ovládaly obě klasické strany anglického parlamentu; k dalším sociologickým předpokladům vzniku dvoustranného systému v Anglii náleží soulad mezi mocí zákonodárnou a výkonnou. Vznikem samostatné dělnické strany (Labour Party) přichází do anglického politického života nový živel, jímž se porušuje nejen systém dvou stran a tedy i systém parlamentní rovnováhy mezi vládnoucí většinou a loyální opozicí menšiny, nýbrž i sociální homogennita vládnoucí vrstvy. Nejryzejším představitelem dvoustranného systému jsou Spojené státy severoamerické, jehož předpoklady jsou jednak masovost americké demokracie a homogenita vládnoucí vrstvy, která je tam ještě daleko úplnější než v Anglii, jednak nedostatek politických tradic a programových rozporů, jež ovládají evropské veřejné mínění a nedostatek lidí nadprůměrně inteligentních v politickém životě, ježto politika stává se tu činností podřízenou činnosti hospodářské. Vlastní politické strany nejsou samy organisátorem veřejného mínění a subjektem změn v oblasti politického života jako strany v zemích programového systému, nýbrž jsou pouze organisátory volebního aktu; nezastávají samy určitý politický směr, nýbrž stávají se ohebným nástrojem politických směrů vzniklých v mimostranických střediscích. Jsou pouhým prostředníkem mezi nejrůznějšími směry veřejného mínění a mezi vládním systémem, jehož jsou částí; stávají se ochotným nástrojem těch, kdož mají dosti moci a vlivu použití tohoto nástroje. Stranami osobnostního typu jsou strany, pro jejichž vznik a činnost jest osobnost vůdce rozhodující, takže politický program má pro vznik strany a na její odlišnost od jiných stran jen druhořadý význam; programem strany stává se program jejího vůdce. Jednou ze základních příčin osobnostního systému jest síla rodinných tradic. Osvětliv politické stranictví ve Francii a stranu za diktatury (systém jediné strany) v Rusku a Itálii, kterážto kapitola jest zvláště časová, podává Mertl v další kapitole přehled teritoriálního rozvrstvení politického stranictví a zakončuje spis kapitolou o typech stranicko-politického rozvrstvení a jejich příčinách, v nichž shrnuje hlavní myšlenky a závěry předchozích kapitol. Mimočeský odborný svět jest informován o obsahu spisu připojeným francouzským resumé (str. 253—269).

Mertlův spis je práce velmi svědomitá, vynikající jak zvládnutím bohaté látky tak i jejím utříděním a přístupným i zajímavým podáním. Poslouží dobře k informaci o dnešním politickém stranictví.

A. Klimt.

MARIUS DEVÈZE: LA CRISE DU PARLEMENTARISME. Paris, Ficker 1932. 176 str.

Autor knížky byl před válkou francouzským poslancem. Zdá se tedy, že je povolán, aby srovnával předválečný parlament s dnešním. Je mu na prospěch i to, že dnes už nemá na sněmovně přímý zájem, že se na ni dívá z odstupu, bez postranních myšlenek. Nechce přinášeti objevů, jen podati obraz výtek a upozornění, jak se dnes objevují všude, kde se mluví o parlamentarismu. Neboť výtky parlamentarismu jsou skutečně dnes ve Francii na denním pořádku a všude. Nekritisují už dnes jen odpůrci parlamentní soustavy, jichž výtky pocházejí často ze zaslepené vášně. Stěžují si i obhájci režimu. I Poincaré napsal nedávno, že určité zlořády porušují veřejné mravy a ničí úctu k parlamentu. Jde tu o dobré jméno republiky a Francie. Autor připomíná, že nepořádky italského a španělského parlamentu připravily půdu Mussolinimu a Primo de Riverovi, kdežto naopak parlament, těšící se vážnosti a důvěře veřejnosti, je nejpevnější zárukou demokracie. Tato sice s sebou přináší voličské boje, často i uplatňování osobních nebo demagogických zájmů, ale tyto stíny nejsou ničím proti diktatuře, která potlačuje politickou, hospodářskou, sociální, filosofickou a náboženskou svobodu.

Dnešnímu francouzskému parlamentu vytýká Devèze především aféry. Vlastně ani ne tak aféry